

АНОТАЦІЯ

Оробей В.В. Публічне управління розвитком соціальної інфраструктури сільських територій України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління». – Харків, 2024.

У дисертаційній роботі вирішено наукове завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретичних засад і розробленні практичних рекомендацій з удосконалення публічного управління розвитком соціальної інфраструктури сільських територій України. Запропоновано концептуальну модель формування стратегії антикризового публічного управління розвитком соціальної інфраструктури сільських територій України, що спрямована на розроблення антикризових механізмів і заходів, які передбачають комплексне вирішення проблем внутрішнього характеру інфраструктурного розвитку, ефективне використання потенціалу сільської громади з метою підвищення якості життя селян, враховуючи прийняті на державному рівні соціальні стандарти. Модель адаптовано до обласного рівня управління. В її основу покладено принцип територіально-просторового управління сільським розвитком та визначено алгоритм розробки і реалізації стратегії антикризового управління розвитком сільської соціальної інфраструктури, що складається з двох етапів – планування та реалізації. Кінцевим результатом стратегії антикризового публічного управління у даній моделі є досягнення стану бажаної структури соціальної інфраструктури українського села, що складається з двох функціональних блоків – соціокультурної інфраструктури та інфраструктури життєзабезпечення сільських територій, у складі яких в окремий блок виділено об'єкти критичної інфраструктури, які мають важливе значення для підтримки життєво важливих соціальних

функцій території.

В процесі дослідження вдосконалено методичний підхід до оцінювання рівня розвитку соціальної інфраструктури сільських територій, що базується на використанні запропонованого алгоритму, який вказує на послідовність проведення цього процесу, та узагальненої системи статистичних показників забезпеченості селян об'єктами соціальної інфраструктури. Систему показників згруповано у два блоки: загальні (первинні, кількісні); розрахункові (нормовані та зведені). Передбачається, що зібрані показники допоможуть здійснити комплексний аналіз рівня розвитку соціальної інфраструктури сільських територій та визначити диференціацію умов життя селян у регіональному порівнянні сільських територій і у порівнянні показників за типом місцевості (міська, сільська). Отримані результати аналізу дадуть підстави для групування сільських територій за рівнем їх забезпеченості об'єктами соціальної інфраструктури та визначити серед них території з високим, середнім та низьким рівнем забезпеченості. Такий підхід дозволить для кожної з груп розробити першочергові заходи для підвищення ефективності функціонування складових соціальної інфраструктури та для покращення рівня життя сільського населення.

Проведено термінологічно-етимологічний аналіз базових понять теми дослідження. Зокрема, досліджувались такі поняття, як «інфраструктура», «соціальна інфраструктура», «сільські території», «соціальна інфраструктура сільських територій», «публічне управління соціальною інфраструктурою сільських територій». Як результат, запропоновано вдосконалення змістовно-понятійного апарату науки публічного управління та адміністрування через уточнення сутнісного концепту поняття «публічне управління соціальною інфраструктурою сільських територій». Пропонується його розглядати, як цілеспрямовану діяльність органів публічного управління та інститутів громадянського суспільства, що спрямована на обслуговування потреб й інтересів населення, яке проживає у сільській місцевості, створення належних умов для їх розвитку та самореалізації, забезпечення гідного рівня життя

людини. Перевагами даного визначення є те, що сільська соціальна інфраструктура розглядається як єдиний об'єкт публічного управління, що об'єднує необхідні для забезпечення гідного рівня життя селян галузі й послуги в єдину цілісну систему.

В роботі вдосконалено підхід до використання методу GAP-аналізу в публічному управлінні сільськими територіями. Доведено, що даний метод дає змогу виявити прогалини у наявних інноваційних підходах (концепції «Безпечна громада», Zero waste; поліцейські станції, сектор електронних послуг та ін.), що використовуються в управлінському процесі в рамках стратегічних пріоритетів розвитку сільської соціальної інфраструктури, на підставі чого розроблено рекомендації щодо їх вдосконалення.

Використання таких наукових методів, як пошуково-бібліографічного, систематизації, узагальнення, наукометричного і змістовного аналізу, дозволило виявити наявні наукові розробки теоретико-методичних основ дослідження публічного управління розвитком соціальної інфраструктури сільських територій, визначити основні тенденції зацікавленості науковців до визначеної проблематики та з'ясувати ступень даної розробки у вітчизняній науковій літературі. На підставі критичного огляду наявних літературних джерел у роботі запропоновано розглядати соціальну інфраструктуру сільських територій у двох її значеннях – у широкому і вузькому. Так, згідно з широким значенням, соціальну інфраструктуру сільських територій можна розглядати як складову самостійної соціальної сфери. В той час, як у вузькому значенні, – як матеріальну базу соціальної сфери, що спрямована на реалізацію завдань цієї сфери. Такий підхід дозволяє чітко розподілити інфраструктурні елементи за їх значенням і функціями, які вони виконують, та виявити життєво необхідний мінімум структурних складових й запропонувати бажану структуру сільської соціальної інфраструктури. Зроблено наголос на тому, що в контексті публічного управління соціальною інфраструктурою сільських територій слід виділяти функції системи соціальної інфраструктури та функції управління нею.

У дисертаційному дослідженні дістали подальшого розвитку здійснення аналізу сучасного стану складових сільської соціальної інфраструктури в Україні. Узагальнення статистичних даних щодо стану сільської соціальної інфраструктури дозволив виділити основні тенденції та проблеми у розвитку її складових – в освіті, культурі, фізичній культурі і спорті, охороні здоров'я, житлово-комунальному господарстві, соціальному забезпеченні, транспортному обслуговуванні, інфраструктурі зв'язку та управлінні.

З'ясовано, що розвиток українського села за часи незалежності України супроводжується кризовими процесами, серед яких можна назвати зникнення сіл на мапі країни та збільшення кількості дрібних сіл, старіння населення, низькі демографічні показники народжуваності та високі показники смертності, зростання рівня безробіття та низький рівень доходів селян, збільшення потоків міграції молодих людей до великих міст та за кордон з метою пошуку більш високого рівня життя, низький рівень розвитку сільської інфраструктури, у тому числі й соціальної та ін. Також встановлено, що суттєвими викликами для подальшого розвитку сільської соціальної інфраструктури, стали такі події, як: окупація російськими військами частини східної та південної території України, що спричинило внутрішню міграцію та появу нових категорій населення, які потребують додаткового соціального захисту; введення карантинних обмежень в Україні у зв'язку з поширення коронавірусної хвороби COVID-19, що суттєво змінили роботу більшості складових соціальної інфраструктури (освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі, транспортного обслуговування), знизили якість надання послуг; повномасштабна російська агресія проти України, що значно вплинула на обмеження доступу до базових потреб людини, несе загрозу її життю і здоров'ю, спричиняє значні інфраструктурні руйнування соціального значення та спровокувала появу нової масштабної міграційної хвилі українців. У цілому, українські реалії стану сільських територій засвідчують розбалансованість взаємозалежних процесів, коли аграрний сектор, як важливий складник національної економіки, забезпечує економічну безпеку

своїх громадян і виступає одним з головних експортерів продовольчої продукції за кордон, в той же час саме цей складник потерпає від неефективної державної аграрної політики, яка призводить до накопичення в ньому проблем та загрожує в цілому існуванню сільських територій.

В роботі узагальнено європейську практику здійснення публічного управління соціальною інфраструктурою сільських територій, що дозволило окреслити перспективи їх упровадження в Україні з урахуванням її євроінтеграційних прагнень. Визначено, що на рівні європейського регіону функціонують різноманітні фонди, проекти, програми та інші ініціативи, що спрямовані на розвиток сільських територій та покращення життя їх мешканців. Поєднання зусиль ЄС з владними національними структурами його країн-членів, а також представників громадянського суспільства спрямовані на проведення політики щодо збалансованого сільського розвитку та впровадження в практику концепції «розумне село». В основу цієї концепції покладено використання сільською громадою інноваційних рішень і технологій для облаштування життя у своїх громадах. Крім того, в цих країнах підтримується диверсифікація виробництва сільських територій, що дає можливість підвищити рівень зайнятості сільського населення та збільшити спектр послуг.

Перспективним напрямом для України є вивчення досвіду Балканських країн та складання каталогу успішних практик із відновлення соціальної інфраструктури, що зазнала значних масштабів руйнації через збройний конфлікт.

Дістало подальший розвиток обґрунтування необхідності застосування методу SWOT-аналізу в публічному управлінні як передумову антикризового управління розвитком та відновленням сільської соціальної інфраструктури. За допомогою цього методу в роботі було виявлено сильні й слабкі сторони у розвитку кожного структурного елементу сільської соціальної інфраструктури, а також визначено найбільш ймовірні можливості й ризики, які потребують концентрації зусиль місцевої влади для визначення

перспективних напрямів щодо подальшого її розвитку як комплексної інфраструктурної системи життєзабезпечення сільських територій.

Ключові слова: публічне управління, органи публічної влади, децентралізація, управлінські компетентності, сільські території (розвиток, сталий розвиток, смарт село), територіальна громада, сільська соціальна інфраструктура (інфраструктурні об'єкти), стратегічне планування розвитку територій, сільське населення, екологічна і соціальна сфери, соціальний захист, людський капітал (соціальні інвестиції, демографічне прогнозування), зайнятість населення (несільськогосподарські види зайнятості), якість життя населення, післявоєнна відбудова населених пунктів (стратегія, проєкт, принципи, підходи).

ANNOTATION

Orobei V.V. Public management of social infrastructure development in rural areas of Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for the degree of the Doctor of Philosophy in public management and administration on a specialty 281 "Public management and administration". – V. N. Karazin Kharkiv National University, Educational and Scientific Institute "Institute of Public Administration". – Kharkiv, 2024.

In the dissertation work, the scientific task of substantiating the theoretical foundations and developing practical recommendations for improving public administration of the development of social infrastructure in rural areas of Ukraine has been addressed. A conceptual model for forming a strategy of crisis management in public administration of the development of social infrastructure in rural areas of Ukraine has been proposed. This model is aimed at developing crisis management mechanisms and measures that envisage a comprehensive solution to internal infrastructure development problems, efficient utilization of the potential of rural communities to enhance the quality of life of villagers, taking into account the social standards adopted at the state level. The model has been adapted to the regional level of administration. It is based on the principle of territorial-spatial

management of rural development and outlines an algorithm for developing and implementing a strategy of crisis management in the development of rural social infrastructure, consisting of two stages – planning and implementation. The ultimate goal of the crisis management strategy in this model is to achieve the desired structure of social infrastructure in Ukrainian villages, consisting of two functional blocks – socio-cultural infrastructure and infrastructure for ensuring the vital functions of rural areas, within which a separate block is allocated for critical infrastructure objects that are essential for supporting the vital social functions of the territory.

During the research process, a methodological approach to assessing the level of development of social infrastructure in rural areas has been improved. This approach is based on the utilization of a proposed algorithm, which outlines the sequence of conducting this process, and a comprehensive system of statistical indicators measuring the provision of rural residents with social infrastructure objects. The system of indicators is grouped into two blocks: general (primary, quantitative) and calculated (normalized and aggregated). It is anticipated that the collected indicators will facilitate a comprehensive analysis of the level of development of social infrastructure in rural areas and determine the differentiation of living conditions for rural residents in regional comparisons of rural areas and comparisons of indicators by type of locality (urban, rural). The obtained results of the analysis will provide grounds for grouping rural areas according to their level of provision with social infrastructure objects and identifying territories with high, medium, and low levels of provision among them. Such an approach will allow for the development of priority measures for improving the efficiency of the functioning of social infrastructure components and enhancing the quality of life for rural populations within each group.

A terminological-etymological analysis of the fundamental concepts of the research topic has been conducted. Specifically, concepts such as "infrastructure," "social infrastructure," "rural areas," "social infrastructure of rural areas," and "public administration of social infrastructure of rural areas" were investigated. As

a result, an improvement of the conceptual framework of the science of public administration and administration has been proposed through the clarification of the substantive concept of "public administration of social infrastructure of rural areas." It is suggested to consider it as purposeful activity of public administration bodies and civil society institutions aimed at serving the needs and interests of the population residing in rural areas, creating suitable conditions for their development and self-realization, and ensuring a decent standard of living. The advantages of this definition include viewing rural social infrastructure as a single object of public administration, integrating the necessary branches and services into a coherent system to ensure a decent standard of living for rural inhabitants.

In the study, an approach to the use of GAP analysis in public administration of rural areas has been improved. It has been demonstrated that this method enables the identification of gaps in existing innovative approaches (such as the "Safe Community" concept, Zero Waste; police stations, electronic service sectors, etc.) used in the management process within the strategic priorities of rural social infrastructure development. Based on this, recommendations for their improvement have been developed.

The utilization of scientific methods such as search-bibliographic, systematization, synthesis, scientometric, and content analysis has allowed for the identification of existing theoretical and methodological developments in the study of public administration of the development of social infrastructure in rural areas. It has also helped determine the main trends of interest among scholars regarding the defined issues and ascertain the level of development in domestic scientific literature. Based on a critical review of existing literary sources, the study proposes to consider the social infrastructure of rural areas in two aspects – broad and narrow. In the broad sense, the social infrastructure of rural areas can be regarded as a component of an independent social sphere. Meanwhile, in the narrow sense, it is seen as the material base of the social sphere aimed at fulfilling the tasks of this sphere. Such an approach allows for a clear distinction of infrastructure elements based on their significance and functions they perform, thereby identifying the

essential minimum of structural components of rural social infrastructure and proposing a desired structure. Emphasis is placed on delineating the functions of the social infrastructure system and its management functions within the context of public administration of rural social infrastructure.

In the dissertation research, further development of the analysis of the current state of components of rural social infrastructure in Ukraine was carried out. Generalization of statistical data regarding the state of rural social infrastructure allowed for identifying the main trends and problems in the development of its components – in education, culture, physical culture and sports, healthcare, housing and communal services, social security, transportation services, communication infrastructure, and management.

The development of Ukrainian villages during the period of independence of Ukraine has been accompanied by crisis processes, including the disappearance of villages from the country's map and an increase in the number of small villages. Additionally, other challenges include an aging population, low birth rates, high mortality rates, increasing unemployment, low income levels among rural residents, growing migration flows of young people to large cities and abroad in search of a higher standard of living, and low levels of rural infrastructure development, including social infrastructure. Furthermore, significant challenges for the further development of rural social infrastructure have emerged, such as the occupation by Russian forces of parts of eastern and southern Ukrainian territories, which has led to internal migration and the emergence of new population categories requiring additional social protection. Also, the introduction of quarantine restrictions in Ukraine due to the spread of the COVID-19 coronavirus disease has significantly changed the functioning of most components of social infrastructure (education, culture, healthcare, trade, transportation services), reducing the quality of service provision. Additionally, full-scale Russian aggression against Ukraine has had a significant impact, restricting access to basic human needs, posing a threat to life and health, causing significant social infrastructure destruction and triggering a new wave of mass migration of Ukrainians. Overall, the Ukrainian realities of rural

areas indicate a lack of balance in interrelated processes. While the agrarian sector is an important component of the national economy, ensuring the economic security of its citizens and being one of the main exporters of food products abroad, it suffers from inefficient state agrarian policies, leading to the accumulation of problems and threatening the overall existence of rural areas.

The research has synthesized European practices of public administration of rural social infrastructure, allowing to outline perspectives for their implementation in Ukraine considering its European integration aspirations. It was identified that at the level of the European region, various funds, projects, programs, and initiatives are functioning aimed at the development of rural territories and improvement of the lives of their residents. The combination of efforts between the EU and the governing national structures of its member countries, as well as representatives of civil society, is directed towards implementing policies for balanced rural development and the practical implementation of the concept of "smart villages". This concept is based on the utilization of innovative solutions and technologies by rural communities to improve living conditions within their communities. Additionally, in these countries, there is support for the diversification of rural production, which allows for increasing rural employment levels and broadening the spectrum of services available.

A promising direction for Ukraine is to study the experience of the Balkan countries and compile a catalog of successful practices in rebuilding social infrastructure that has suffered significant destruction due to armed conflict.

The further development of justifying the necessity of applying the SWOT analysis method in public administration serves as a precondition for crisis management in the development and restoration of rural social infrastructure. Through this method, the research identified the strengths and weaknesses in the development of each structural element of rural social infrastructure. Additionally, it determined the most probable opportunities and risks that require the concentration of efforts by local authorities to identify promising directions for further development as a comprehensive infrastructure system for rural areas'

livelihoods.

Key words: public administration, public authorities, decentralization, managerial competencies, rural areas (development, sustainable development, smart village), territorial community, rural social infrastructure (infrastructural objects), strategic territorial development planning, rural population, environmental and social spheres, social protection, human capital (social investments, demographic forecasting), employment of the population (non-agricultural employment), quality of life of the population, post-war reconstruction of settlements (strategy, project, principles, approaches).